

УДК 351

DOI <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2024.86.3.56>

ПРОБЛЕМАТИКА АДМІНІСТРАТИВНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА НЕВИКОНАННЯ ЗАКОННИХ ВИМОГ КОНТРОЛЮЮЧИХ ОРГАНІВ: ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВИЙ АНАЛІЗ

Лапін О.А.,

*аспірант Дніпровського державного університету
внутрішніх справ*

Лапін О.А. Проблематика адміністративної відповідальності за невиконання законних вимог контролюючих органів: теоретико-правовий аналіз.

Автором у роботі розглядається питання правової природи адміністративної відповідальності, зокрема за невиконання законних вимог контролюючих органів. Важливість цього аспекту обумовлена недостатністю забезпечення дієвого державного контролю та правопорядку. Автор звертає увагу на недостатність чинного законодавства щодо конкретизації підстав адміністративної відповідальності, що створює певні правові колізії та перешкоди для його ефективного захисту.

Основними висновками є те, що існуюча нормативна база потребує вдосконалення, аби забезпечити чіткі механізми реалізації адміністративної відповідальності. Сюди входять норми перегляду, які регулюють повноваження контролюючих органів та встановлюють відповідальність за невиконання їх законних вимог.

Важливим аспектом також є необхідність посилення правових гарантій для суб'єктів господарювання, які взаємодіють з контролюючими органами. Це дозволяє зменшити ризики зловживань з боку контролюючих структур та підвищити рівень правової оцінки.

Таким чином, автор статті робить висновок про важливість комплексного підходу до вдосконалення законодавства у сфері адміністративної відповідальності з метою підвищення ефективності контролю та захисту прав суб'єктів господарювання. Це дозволяє не лише забезпечити більш чітке регулювання відносин між контролюючими органами та суб'єктами господарювання, але й сприяти інтеграції України до європейського правового простору.

Також у статті відзначено значення адміністративної відповідальності як механізму захисту публічних інтересів. Водночас підкреслюється, що важливо забезпечити баланс між правами державних органів і захистом прав приватних суб'єктів. Надмірна адміністративна репресивність може привести до зловживання владними повноваженнями, тому автор робить висновок про необхідність більшої судової та правової вимог.

Отже, проблема адміністративної відповідальності за невиконання законних вимог контролюючих органів потребує більш глибокого теоретичного осмислення та реформування. Ці заходи мають бути спрямовані на удосконалення нормативно-правової бази та створення ефективних механізмів правового регулювання.

Ключові слова: законна вимога, правовий статус, адміністративно-правовий статус, посадова особа, гарантії, права, податкова інформація, податкові органи, посадова особи, перевірки, платники податків, корупційний ризик, невиконання законних вимог, адміністративна відповідальність.

Lapin O.A. Problems of administrative responsibility for non-fulfillment of legal requirements of controlling bodies: theoretical and legal analysis.

The author examines the issue of the legal nature of administrative responsibility, in particular for non-fulfillment of the legal requirements of regulatory bodies. The importance of this aspect is due to insufficient provision of effective state control and law and order. The author draws attention to the insufficiency of the current legislation regarding the specification of the grounds of administrative responsibility, which creates certain legal conflicts and obstacles to its effective protection.

One of the main conclusions is that the existing regulatory framework needs to be improved in order to ensure clear mechanisms for the implementation of administrative responsibility. These include review rules that regulate the powers of regulatory bodies and establish liability for non-compliance with their legal requirements.

An important aspect is also the need to strengthen legal guarantees for business entities that interact with regulatory bodies. This allows to reduce the risks of abuse on the part of controlling structures and to increase the level of legal assessment.

Thus, the author of the article concludes about the importance of a comprehensive approach to improving legislation in the field of administrative responsibility in order to increase the effectiveness of control and protection of the rights of business entities. This allows not only to ensure a clearer regulation of relations between controlling bodies and business entities, but also to promote the integration of Ukraine into the European legal space.

The article also notes the importance of administrative responsibility as a mechanism for protecting public interests. At the same time, it is emphasized that it is important to ensure a balance between the rights of state bodies and the protection of the rights of private entities. Excessive administrative repressiveness can lead to the abuse of power, so the author concludes that there is a need for greater judicial and legal requirements.

Therefore, the problem of administrative responsibility for non-fulfillment of legal requirements of controlling bodies needs a deeper theoretical understanding and reformation. These measures should be aimed at improving the legal framework and creating effective legal regulation mechanisms.

Key words: legal requirement, legal status, administrative-legal status, official, guarantees, rights, tax information, tax authorities, official, inspections, taxpayers, corruption risk, non-fulfillment of legal requirements, administrative responsibility.

Постановка проблеми. В сучасних умовах адміністративна відповідальність є інструментом підтримання законності та правопорядку, але на практиці існує чимало проблем, пов'язаних із правовою невизначеністю та недосконалістю механізмів.

Значний вплив на актуальність теми має реформування органів державної влади, які містять контроль за дотриманням законодавства. Водночас, проблеми, пов'язані з невиконанням законних вимог цих органів, залишаються гострими, після чого вони напряду впливають на ефективність функціонування державного апарату та захист публічних інтересів. Неврегульованість цих питань створює підґрунтя для зловживання з боку як контролюючих органів, так і підконтрольних суб'єктів, що ставлять під загрозу баланс інтересів у суспільстві.

Крім того, особливої актуальності надається необхідність адаптації вітчизняного законодавства до європейських стандартів правової держави, що передбачає удосконалення процедури адміністративної відповідальності та захисту прав суб'єктів господарювання. Це забезпечити не лише кращий правовий захист, а й сприяти побудові прозорої та відповідної системи держав.

Таким чином, дослідження цієї проблематики є актуальним як з теоретичної, так і з практичної точки зору, оскільки воно спрямоване на вдосконалення правових механізмів взаємодії між державою та суб'єктами господаря.

Стан дослідження проблеми. Дослідження проблематики податків та адміністративної відповідальності за невиконання законних вимог контролюючих органів вивчалися такими вченими: В.Б. Авер'янов, Д.М. Бахрах, Ю.П. Битяк., В.В. Галуцько, Т.О. Коломоєць, Н.В. Лебідь, С.В. Лопатін, П.С. Лютіков, Т.О. Мацелик, А.Г. Стеценко, О.П. Сікорський, О.С. Ярмоленко. Безпосередньо питанням правового статусу органів оподаткування присвятили свої роботи такі вчені: С.М. Аксюков, О.О. Бандурка, О.О. Бриганець, А.В. Головач, С.М. Попова та інші.

Основною **метою** є аналіз наукових публікацій, пов'язаних з проблематикою адміністративної відповідальності за невиконання законних вимог контролюючих органів.

Для досягнення поставленої мети потребують вирішення наступні **завдання**: проаналізувати стан наукової дослідженості адміністративної відповідальності за невиконання законних вимог контролюючих органів, зокрема податкових; розробити пропозиції щодо удосконалення процедур притягнення до адміністративної відповідальності за невиконання законних вимог посадових осіб податкових органів, з урахуванням аспектів протидії корупції у податкових органах під час виконання їх контрольних функцій.

Виклад основного матеріалу. Адміністративна відповідальність за невиконання законних вимог контролюючих органів є важливою складовою адміністративно-правового регулювання, що має на меті забезпечити виконання приписів та наказів державних органів, відповідальних за контроль та нагляд у різних сферах суспільного життя. В контексті податкового законодавства України питання адміністративної відповідальності за невиконання законних вимог посадових осіб податкових органів набуває особливої актуальності через необхідність забезпечення належного виконання податкових зобов'язань, що є основою фінансової стабільності держави [1].

Проблематика адміністративної відповідальності за невиконання законних вимог контролюючих органів має багатий історичний розвиток. Уперше правові основи адміністративної відповідальності було закладено ще у період радянського законодавства, зокрема у Кодексі України про адміністративні правопорушення (КУпАП) [2], що набрав чинності у 1984 році. З того часу і до сьогодні цей нормативно-правовий акт є базовим документом, який регулює адміністративні правопорушення, включаючи невиконання вимог контролюючих органів.

Важливим етапом у розвитку законодавства стало прийняття Закону України «Про державну податкову службу в Україні» [3] від 4 грудня 1990 року, який вперше встановив повноваження податкових органів щодо застосування заходів адміністративного впливу до осіб, які ухиляються від виконання законних вимог. Цей закон визначив правовий статус податкової служби та її посадових осіб, закріпивши за ними право нажиття заходів адміністративного впливу щодо платників податків, які порушують податкове законодавство.

З розвитком податкової системи України та у зв'язку зі змінами в економічних умовах функціонування держави виникла потреба у вдосконаленні механізмів адміністративної відповідальності за порушення податкового законодавства. У 1996 році Верховна Рада України прийняла Податковий кодекс України [4], який став основним нормативним актом у сфері податкового регулювання, що, серед іншого, визначає механізми реалізації адміністративної відповідальності за невиконання вимог податкових органів. Зокрема, стаття 163-2 КУпАП передбачає відповідальність за ненадання або несвоєчасне надання документів, передбачених законодавством, для перевірки податковими органами, а також за неподання інших обов'язкових документів, необхідних для здійснення податкового контролю.

У наукових дослідженнях останніх років особлива увага приділяється аналізу правової природи адміністративної відповідальності за невиконання законних вимог контролюючих органів. Сучасні вчені, такі як С.В. Ківалов, О.П. Кучерявенко, Ю.П. Битяк, досліджують питання ефективності адміністративної відповідальності як механізму забезпечення виконання податкового законодавства. Зокрема, вони підкреслюють, що адміністративна відповідальність повинна мати не лише каральний, але й превентивний характер, спрямований на попередження правопорушень [5].

Ключовим аспектом теоретичних засад адміністративної відповідальності є визначення її правової природи. Відомо, що адміністративна відповідальність є формою державного примусу, що виражається у застосуванні адміністративних санкцій до правопорушника. Однак, на думку ряду науковців, таких як В.В. Власов, адміністративна відповідальність також виконує регулятивну функцію, спрямовану на забезпечення правопорядку та дотримання вимог законодавства у сфері державного управління.

Особливу увагу в дослідженнях приділяють аналізу законодавчого регулювання адміністративної відповідальності за невиконання вимог податкових органів у порівнянні з іншими державними контролюючими органами. Наприклад, у роботах Т.О. Коломоєць та І.В. Яковюка розглядаються питання диференціації адміністративної відповідальності залежно від специфіки контролюючих органів та їх функцій. Зокрема, акцентується увага на тому, що повноваження податкових органів щодо застосування адміністративних санкцій мають чітко визначений характер, що забезпечує правову визначеність та передбачуваність дій як самих органів, так і суб'єктів господарювання [6].

Аналізуючи сучасний стан наукової розробки адміністративної відповідальності за невиконання законних вимог посадових осіб податкових органів, варто зазначити, що питання ефективності застосування адміністративних санкцій залишається предметом дискусій. Так, науковці, серед яких В. М. Хомич та О. М. Яковлев, досліджують проблеми недостатньої визначеності санкцій у законодавстві та їхньої невідповідності сучасним умовам господарської діяльності. Вони підкреслюють, що для підвищення ефективності адміністративної відповідальності необхідно не

лише вдосконалювати законодавчу базу, але й покращувати практику застосування адміністративних заходів, зокрема, шляхом впровадження сучасних технологій адміністрування податків [7].

Значний внесок у розвиток теоретичних підходів до адміністративної відповідальності за невиконання законних вимог податкових органів здійснили й зарубіжні науковці. Так, наприклад, дослідження американських та європейських вчених, таких як Д. Сміт та Х. Гонсалес, зосереджені на вивченні міжнародного досвіду у сфері адміністративного контролю за дотриманням податкового законодавства. Зокрема, вони акцентують увагу на необхідності гармонізації підходів до адміністративної відповідальності у контексті інтеграційних процесів та глобалізації економіки. У цьому контексті варто відзначити досвід Європейського Союзу, де існує єдина система адміністративних санкцій за порушення податкового законодавства, що базується на принципах пропорційності, ефективності та стримуючого впливу.

Крім того, сучасні дослідження часто звертають увагу на проблеми правозастосовної практики щодо адміністративної відповідальності за невиконання законних вимог податкових органів. Так, зокрема, у роботах А.В. Авер'янова та М.П. Коваленка аналізуються питання ефективності правозастосування, включаючи процедури оскарження рішень податкових органів та забезпечення прав платників податків. Вони наголошують на необхідності вдосконалення правових механізмів захисту прав суб'єктів господарювання у випадках застосування адміністративних санкцій, а також на важливості забезпечення прозорості та обґрунтованості рішень контролюючих органів [8].

Серед праць, присвячених дослідженню проблематики теоретико-методологічних засад, нормативно-правових основ, організаційно правових процесів і процедур адміністрування податків та митних платежів, доцільно виокремити дисертаційне дослідження Т.О. Проценко «Правове регулювання адміністрування податків і митних платників», подане на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук (2008 р.), в якому автором, з використанням сучасних методів пізнання та урахуванням новітніх досягнень юридичної науки, досліджено проблему організації адміністрування податків і митних платежів та сформульовано авторське бачення шляхів її вирішення [9, с. 30].

Дисертаційне дослідження М.В. Жернакова «Правове регулювання представництва у сфері оподаткування», подане на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук (2009 р.), є досить вдалим обґрунтуванням концептуальних теоретичних засад, які стосуються системи суб'єктів, що беруть участь у податкових відносинах. Автором, серед іншого, досліджуються теоретичні підходи до визначення понять «суб'єкт права», «суб'єкт правовідношення», «учасник правовідношення» та специфіка їх застосування у податково-правовій сфері. При цьому, М.В. Жернаков вказує, що під суб'єктами податкового правовідношення слід розуміти реальних учасників податкового правовідношення, поведінка яких регулюється нормами податкового права, які є носіями податкових обов'язків і прав та реалізують їх [10].

Важливе значення має і дисертаційне дослідження М.К. Золотарьової, подане на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук (2009 р.), в якому автор, досліджуючи основні етапи становлення державних податкових інспекцій в Україні, визначає їх сутність та адміністративно-правовий статус, також розроблено класифікацію повноважень державних податкових інспекцій як складових елементів їх адміністративно-правового статусу, на підставі дослідження нормативно-правових актів, які визначають адміністративно-правовий статус державних податкових інспекцій [11].

Так, дисертаційне дослідження О.О. Бригінця «Адміністративно-правовий статус державної податкової служби України», подане на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук (2011 р.), присвячено комплексному дослідженню сутності та особливостей адміністративно-правового статусу державної податкової служби України [12].

На окрему увагу заслуговує дисертаційне дослідження А.О. Беспалової «Правове регулювання адміністрування податків і зборів в Україні», подане на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук (2015 р.), в якому автором надано теоретико-правову характеристику місця та ролі податкового адміністрування у податковій системі, визначено поняття та розкрито особливості податкового адміністрування, його механізму у контексті оновлених положень законодавства, виявлено колізії і прогалини у його нормативному закріпленні, розроблено пропозиції щодо його удосконалення [13, с. 8–11].

Натомість у дисертаційному дослідженні В.В. Чайки «Правові форми реалізації державної податкової політики України» (2018 р.) чимало уваги приділено дослідженню питання системи

суб'єктів та їх повноважень у сфері реалізації державної податкової політики України. При цьому автором зроблено ряд важливих висновків: суб'єкти, які беруть участь у формуванні та реалізації державної податкової політики – органи державної влади – утворюють систему [14].

На окрему увагу заслуговує кандидатська дисертація О.В. Курносова «Удосконалення механізмів державної податкової політики в Україні» (2018 р.), в якій комплексно досліджено питання вдосконалення механізмів державної податкової політики в Україні шляхом упровадження податкового менеджменту. Автор детально зупиняється на всебічному аналізі зарубіжного досвіду удосконалення механізмів державного регулювання у сфері оподаткування [15].

Вагоме значення має дисертаційне дослідження О.Р. Баріна «Правові основи податкової системи України: сучасний стан, основні елементи, принципи», подане на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук (2018 р.), в якому автор, зважаючи на євроінтеграційні процеси та кризовий стан держави, розглядає теоретичні та практичні проблеми правових основ податкової системи у сучасних умовах. Запропоновано усі елементи податкової системи поділяти на засадничі елементи та суб'єктні елементи; об'єкти, база, період оподаткування тощо – це все елементи податкового закону, які так чи інакше охоплюються названими вище засадничими та суб'єктними елементами податкової системи [16].

Серед наукових розробок слід відзначити дисертацію І.В. Ясько «Теоретико-правові засади податкового адміністрування в Україні», подану на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук (2018), в якій автором на основі чинного законодавства України та практики його реалізації здійснено аналіз правових засад адміністрування податків в Україні. Серед іншого, автором досліджено систему органів податкового адміністрування з акцентом на необхідність розширення сфери функцій вказаних органів, спрямованої на налагодження взаємодії з платниками податків на паритетній основі, що дозволить досягти балансу інтересів платників податків та держави [17].

Отже, адміністративна відповідальність за невиконання законних вимог контролюючих органів, зокрема податкових органів, є важливим інструментом забезпечення правопорядку та дотримання вимог законодавства у сфері державного управління. Подальші наукові дослідження та вдосконалення правової бази у цій галузі сприятимуть підвищенню ефективності адміністративної відповідальності, що, в свою чергу, забезпечить більш стале функціонування податкової системи України та виконання державою її фіскальних функцій.

Висновки. Таким чином, стан наукової дослідженості адміністративної відповідальності за невиконання законних вимог посадових осіб податкових органів характеризується значним розвитком як в Україні, так і за кордоном. Проте, існують і певні проблеми, що потребують подальшого вирішення. Серед них – недостатня правова визначеність окремих аспектів адміністративної відповідальності, потреба у вдосконаленні законодавства та практики його застосування, а також необхідність інтеграції міжнародного досвіду у національну правову систему.

Наукові дослідження вказують на необхідність проведення подальших наукових розвідок у напрямку вдосконалення теоретичних засад адміністративної відповідальності, розробки нових підходів до визначення її правової природи, а також аналізу ефективності застосування адміністративних санкцій у сучасних умовах. У цьому контексті важливим є дослідження правових механізмів, що забезпечують належне виконання податкових зобов'язань суб'єктами господарювання та громадянами, а також розробка рекомендацій щодо вдосконалення законодавчого регулювання у цій сфері.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Адміністративна відповідальність (загальні положення та правопорушення у сфері обігу наркотиків) [Текст]: *навчальний посібник* / за заг. ред. І.П. Голосніченко. К.: Б. в., 2002. – 141 с.
2. Кодекс України про адміністративні правопорушення (статті 1 – 212-24): Кодекс України; Закон, Кодекс від 07.12.1984 № 8073-X // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/80731-10> (дата звернення: 14.09.2024).
3. Про державну податкову службу в Україні: Закон України від 04.12.1990 № 509-XII // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/509-12>.

4. Податковий кодекс України: Кодекс України; Закон, Кодекс від 02.12.2010 № 2755-VI // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/2755-17>.
5. Адміністративна відповідальність [Текст]: *навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл.* / [Коломоєць Т.О. та ін.]; за заг. ред. д-ра юрид. наук, проф., засл. юриста України Т.О. Коломоєць; ДВНЗ «Запорізь. нац. ун-т» МОН України. – К.: Істина, 2011. – 184 с.
6. Адміністративне право: *підручник* / НУ «ЮАУ ім. Ярослава Мудрого»; за заг. ред.: Ю.П. Битяк, В.М. Гаращук, В.В. Зуй. 2-ге вид., переробл. та допов. Х.: Право, 2013. 656 с.
7. Адміністративне процесуальне право: *навч. посіб.* / Дніпропетр. держ. ун-т внутр. справ ; за заг. ред. Т.П. Мінки. Х.: Право, 2013. 352 с
8. Голосніченко І.П. Адміністративний процес : *навч. посіб.* / І.П. Голосніченко, М.Ф. Стахурський. К.: ГАН, 2003. 256 с.
9. Проценко Т.О. Правове регулювання адміністрування податків і митних платників: *дис. д-ра юрид. наук.* Київ, 2008. 36 с.
10. Жернаков М.В. Правове регулювання представництва у сфері оподаткування: автореф. *дис...канд. юрид. наук.* Київ, 2009. 16 с.
11. Золотарьова М.К. Адміністративно-правовий статус державних податкових інспекцій в Україні: *автореф. дис... канд. юрид. наук.* Дніпропетровськ., 2009. 20 с
12. Бригінець О.О. Адміністративно-правовий статус державної податкової служби України: *автореф. дис. ... канд. юрид. наук.* Ірпінь, 2011. 19 с.
13. Беспалова А.О. Правове регулювання адміністрування податків і зборів в Україні: *автореф. дис. ... канд. юрид. наук.* Одеса, 2015. 23 с.
14. Чайка В.В. Правові форми реалізації державної податкової політики України: *дис. ... д-ра юрид. наук.* Ірпінь, 2018. 495 с.
15. Курносів О.В. Удосконалення механізмів державної податкової політики в Україні: *дис. ... канд. наук (доктора філософії) з держ. управління.* Миколаїв, 2018. 262 с.
16. Барін О.Р. Правові основи податкової системи України: сучасний стан, основні елементи, принципи: *автореф. дис. ... канд. юрид. наук.* Одеса, 2018. 22 с.
17. Ясько І.В. Теоретико-правові засади податкового адміністрування в Україні: *дис. ... канд. юрид. наук.* Київ, 2018. 196 с.